

JERZY FLAGA

**KOLEJNE TOMY SERII WYDAWNICZEJ
AKTA NUNCJATURY POLSKIEJ**

Acta Nuntiaturae Polonae, tomus 34: *Opitius Pallavicini (1680-1688)*, volumen 2: (III 1681-15 VII 1681), ed. Maria Domin-Jačov, Romae, Institutum Historicum Polonicum Romae, sumptibus Fundationis de Brzezio Lanckoroński Romae 1997, 24 x 17 cm, XV+395 p.

Tom stanowi kontynuację nowo rozpoczętej w 1990 r. serii wydawniczej Akt Nuncjatury Polskiej, podjętej i realizowanej staraniem Historycznego Instytutu Polskiego w Rzymie. Dla ścisłości należy zauważyć, że jest to już trzynasty tom spośród 60 wszystkich zaplanowanych¹, jaki ukazał się od wymienionego roku 1990, a zarazem drugi wolumen (druga część) z okresu nuncjatury Opitiusa Pallaviciniego w Polsce, która przypadła na lata 1680-1688².

W tomie można wyróżnić cztery części o bardzo różnej objętości. Na pierwszą, wstępną o bardzo niewielkich rozmiarach składają się trzy wykazy, a mianowicie: archiwów i ich zespołów źródłowych, z których pochodzą teksty publikowane w tomie (p. VII-VIII), różnych dzieł zawierających dokumenty z okresu tejże nuncjatury (p. IX) oraz wykaz źródeł i prac dodatkowych, które stanowiły pomoc przy opracowaniu tomu (p. X-XV). Część drugą zajmującą – podobnie jak w innych wydanych już tomach – gros tomu oraz stanowiącą właściwą i podstawową jego warstwę, wypełniają teksty dokumentów wystawionych przez nuncjusza Pallaviciniego od marca do 15 lipca 1681 r. (p. 3-287). Dwie ostatnie części to: dodatek (Apendix), który zawiera 13 różnych dokumentów związanych z nuncjaturą w tym okresie (p. 289-334) oraz indeks: imion, instytucji i miejscowości występujących w tomie (p. 337-384).

¹ Por. *Acta Nuntiaturae Polonae*, tomus 1: *De fontibus eorumque investigatione et editionibus. Instructio ad editionem. Nuntiorum series chronologica*, auctore Henrico Damiano Wojtyska CP, Institutum Historicum Polonicum Romae, Fundatio Lanckoroński, Romae 1990, s. 191-339.

² Biskup Opitius Pallavicini przybył do Warszawy 12 XI 1680, opuścił ją zaś 2 X 1688. Część pierwsza tomu została wydana przez tę samą autorkę Marię Domin-Jačovą w 1995 r. Część ta zawiera dokumenty z okresu od 10 VIII 1680 do 29 III 1681.

Jak już zaznaczyłem podstawową część tomu stanowią teksty, czyli dokumenty wystawione w nuncjaturze lub do niej nadesłane w okresie od marca do 15 lipca 1681 r., czyli niecałych pięciu miesięcy. W czasie tym zarejestrowano w kancelarii nuncjatury 316 różnych dokumentów, które w tomie noszą numery od 303 do 618³. Jedne z nich są przytoczone *in extenso*, inne tylko w formie regestrów. Były pisane bądź to po łacinie, bądź to po włosku, w zależności od adresatów.

Oczywiście najbardziej interesującą kwestią w tym wszystkim jest treść tych dokumentów. Są one jednak tak bardzo zróżnicowane tematycznie, że trudno ująć je w grupy i kategorie. Jedyne tytułem przykładu można podać, że znajdują się wśród nich różnego rodzaju przywileje i dyspensy np. przywilej i prawo rozgrzeszania z herezji i grzechów zarezerwowanych udzielone poszczególnym kategoriom osób duchownych, czy też prawo posiadania prywatnych oratoriów – przyznane znanym dostojnikom świeckim. Jak się wydaje przywilej udzielania rozgrzeszania z herezji i od rezerwatów jest bodajże najczęściej występującym dokumentem w tomie. Taki charakter posiada m.in. pierwszy dokument zamieszczony w tomie (nr 303). Nuncjusz udziela w nim prawa rozgrzeszania od herezji kapłanom dominikańskim z prowincji ruskiej (s. 3-6). Inną kategorię, o której można jeszcze wspomnieć stanowią dokumenty zawierające odpusty przyznane odpowiednim kościołom, czy też dotyczące różnego rodzaju zapisów czynionych na rzecz kościołów i ich dalszego uregulowania. Są też dokumenty poruszające problemy natury politycznej, w tym zwłaszcza aktualne wówczas zagrożenie świata chrześcijańskiego ze strony islamskiej Turcji. Ponieważ nie da się wyszczególnić, a nawet zasygnalizować wszystkich dokumentów zamieszczonych w tomie, dlatego generalnie należy stwierdzić, że obejmują one tak osoby świeckie, jak przede wszystkim duchowne, a wśród tych ostatnich zarówno duchowieństwo diecezjalne, jak też zakonne łącznie z unickimi bazylianami.

Nie ulega wątpliwości, że tom będzie bardzo przydatny do badań naukowych, do którego na pewno będą sięgać badacze różnych specjalności, zwłaszcza historycy Kościoła.

Acta Nuntiaturae Polonae, tomus 41: *Iulius Piazza (1706-1708)*, volumen 2: (1 IV 1707 – 31 VIII 1707), ed. Joannes Kopiec, Romae, Institutum Historicum Polonicum Romae, sumptibus Fundationis de Brzezio Lanckoroński 1997, 24 x 17 cm, VII+399 p.

Podjęta w 1990 r. przez Historyczny Instytut Polski w Rzymie inicjatywa wydawania nowej serii Akt Nuncjatury Polskiej jest, może niezbyt regularnie

³ Dokumenty noszące numery od 1 do 302 znajdują się we wspomnianej już części pierwszej tomu.

i systematycznie, ale konsekwentnie realizowana. Wystarczy zauważyć, że na 60 tomów, jakie Instytut zaplanował wydać, tom obecny jest już piętnastym z kolei⁴. Jest on zarazem drugim poświęconym okresowi nuncjatury Juliusza Piazzę w Polsce. Podobnie jak w przypadku nuncjusza Opitiusa Pallaviciniego⁵, wszystkie dokumenty, jakie wyszły z kancelarii nuncjusza Juliusza Piazzę są wydane w dwu częściach. Część pierwsza obejmująca okres od 8 VII 1706 do 31 III 1707, opracowana przez tego samego autora została wydana w 1991 r⁶.

W świetle literatury nuncjusz Juliusz Piazza należał do bardziej doświadczonych dyplomatów w służbie papieskiej. Dobrze wykształcony w Collegio Nazareno w Rzymie, jak i na tamtejszym uniwersytecie Sapienza, od 27 roku życia przez 23 lata nieprzerwanie pozostawał na urzędzie nuncjusza papieskiego w różnych krajach. W historiografii znany jest z udanych akcji dyplomatycznych na dworze wiedeńskim w latach 1708-1709 w okresie napiętych stosunków między Rzymem a Wiedniem podczas wojny sukcesyjnej hiszpańskiej oraz wojny północnej. Może to, a także wiele innych późniejszych spraw (szanse w wyborze na papieża w 1724 r.) sprawiło, że polska nuncjatura Piazzę pozostaje mniej znana⁷.

Podczas swojego pobytu w Polsce nuncjusz z powodu okupacji szwedzkiej nie mieszkał w Warszawie, ale w małym śląskim miasteczku w Opawie, które znajdowało się poza granicami Polski⁸. Wprawdzie Opawa nie należała do znaczniejszych ośrodków ówczesnego życia politycznego, ale krzyżowały się tu drogi z Wiednia, który leżał na trakcie korespondencyjnym polskiej nuncjatury, Krakowa i Drezna. W Opawie przebywał do końca swojego urzędo-

⁴ Por. *Acta Nuntiaturae Poloniae*, tomus 1: *De fontibus*. W tomie tym zamieszczone jest również wartościowe wprowadzenie do dotychczasowego stanu badań, wykaz edycji źródłowych z tego zakresu oraz bibliografia.

⁵ Por. R. A., *Acta Nuntiaturae Poloniae*, t. 34: *Opitius Pallavicini (1680-1688)*, vol. 1: 10 VIII 1680 – 29 III 1681, éd. par Maria Domin-Jačov (*Institutum Historicum Polonicum Romae*), Rome 1995, gd in-8, XXXII+449 p., „Revue d’Histoire Ecclésiastique”, 92 (1997) nr 2, s. 687-688; Jerzy Fla ga, *Acta Nuntiaturae Poloniae*. t. 34: *Opitius Pallavicini (1680-1688)*. Vol. 2: III 1681 – 15 VII 1681. Ed. Maria Domin-Jačov. (*Institutum Historicum Polonicum Romae*, 24/2). Rome, *Institutum Historicum Polonicum Romae*, 1997, 24 x 17 cm, XV+395 p., „Revue d’Histoire Ecclésiastique”, 92 (1997) nr 3-4, p. 1075-1076.

⁶ T. 41/1: *Julius Piazza (1706-1708)*, vol. 1: (8 VII 1706 – 31 III 1707), ed. Joannes Kopiec, Romae 1991.

⁷ J. Kopiec, *Cardinale Giulio Piazza (1663-1726)*. *Uomo della Chiesa e diplomatico papale*, „Biollettino Diocesano di Faenza-Modigliana”, 75 (1988) nr 7-12, s. 117-123; t e n ż e, *Korespondencja prywatna nuncjusza Juliusza Piazzę z biskupem Agostino Steffani z lat 1706-1708* [Correspondence privée du nonce Jules Piazza destinée l’évêque Agostino Steffani entre 1706 et 1708], „Nasza Przeszłość”, 78 (1992) s. 224.

⁸ Śląskie miasteczko Opawa, które przez przypadek stało się stolicą papieskiego przedstawiciela przy królu polskim, leżało na terenie cesarstwa Habsburgów, w zakresie zaś administracji kościelnej należało do diecezji ołomuńskiej.

wania także poprzednik Piazzę, nuncjusz H. Spada oraz jego następca, nuncjusz N. Spinola⁹. Nuncjusz J. Piazzę podczas swojego urzędowania w Polsce nie spotkał się z królem Augustem II, gdyż po objęciu urzędu zastał sytuację akurat po jego abdykacji na mocy traktatu szwedzko-saskiego z Altranstädt z 24 września 1706 r. W grudniu zaś tego roku August II opuścił Polskę, aby powrócić dopiero jesienią 1709 r. W sytuacji narosłych konfliktów na tym tle działalność nuncjusza polegała na podtrzymaniu prawnych układów wynikających z linii politycznej Stolicy Apostolskiej wobec Augusta II i spraw polskich¹⁰.

Jak się wydaje udział nuncjusza Piazzę w ówczesnych wydarzeniach, zwłaszcza politycznych, jakie miały miejsce w Polsce, był znaczny.

W interesującym nas tu tomie zachowano ten sam schemat, jaki zastosowano już w woluminach poprzednich. Na początku są podane zespoły archiwalne, z jakich zaczerpnięto publikowane teksty (p. V), następnie – dzieła zawierające dokumenty z okresu tejże nuncjatury (p. VI) i studia wykorzystane przy opracowaniu tomu (p. VII). Dopiero po tym krótkim wstępie zamieszczono teksty dokumentów wystawionych przez nuncjusza Juliusza Piazzę w czasie pięciu miesięcy, tj. w okresie od 1 IV 1707 do 31 VIII 1707. W czasie tym łącznie wyszło z kancelarii nuncjusza i do niej wpłynęło 377 dokumentów, w tomie noszą one numery od 307 do 683.

Stałym miejscem wystawienia dokumentów ze strony nuncjusza jest Opawa. Inaczej jest nieco jeśli chodzi o dokumenty, które nuncjusz otrzymywał. Oprócz Rzymu skąd nadeszło ich najwięcej, są też nadawcy polscy np. z Lublina, Lwowa, Poznania, Gdańska. Wyraźną grupę dokumentów, która powtarza się w tomie tworzą odrębne listy nuncjusza J. Piazzę do Agostino Steffanigo, biskupa tytularnego Spiga¹¹. Taki właśnie list z 1 IV 1707 r. jako dokument nr 307 rozpoczyna omawiany tom. Oprócz spraw prywatnych, dotyczących codziennego życia nuncjusza, wiele miejsca zajmuje w nich kwestia związana z abdykacją Augusta II i pierwszeństwem jego prawa do tronu polskiego przed S. Leszczyńskim. Tej samej problematyki dotyczyła w dużym stopniu też korespondencja z sekretarzem stanu kard. F. Pauluccim. Pełna korespondencja z sekretarzem stanu, tzn. listy wysłane i otrzymane wypełniają prawie połowę tomu (blisko 180 dokumentów). Wśród pozostałych adresa-

⁹ Nuncjusz N. Spinola po zwycięstwie odniesionym przez cara Piotra I nad Karolem XII pod Połtawą w lipcu 1709 r. opuścił w październiku tego roku Opawę i udał się do Krakowa, by stanąć u boku Augusta II powracającego na tron polski.

¹⁰ Kopic, *Korespondencja prywatna nuncjusza*, s. 225; tenże, *Śląski epizod w dziejach nuncjatury polskiej w czasach Augusta II (1705-1709)*, „Sobótka. Śląski Kwartalnik Historyczny”, 47 (1992) nr 1-2, s. 331-336.

¹¹ Biskupstwo tytularne Spigacensis lub Pegae w Hellesponcie (Grecja). A. Steffani został konsekrowany 2 I 1707 r. w katedrze w Bambergu.

tów nuncjusza znajdują się biskupi, jak np. biskup płocki Ludwik Załuski, biskup kujawski Konstanty Szaniawski, biskup sufragan poznański Hieronim Wierzbowski, dygnitarze Królestwa, np. podkanclerzy Jan Szembek, przełożeni zakonów, np. o. Fulgent Jesse, prowincjał prowincji wielkopolskiej reformatów, który otrzymał dla siebie i 50 innych kapłanów z prowincji przywilej rozgrzeszania heretyków i schizmatyków. Oddzielną grupę dokumentów stanowi korespondencja z Sekretariatem Stanu i Kongregacją Propagandy Wiary. Dokumenty te wraz z korespondencją z bpem A. Stefanim poszerzają dotychczasową bazę źródłową dla dalszych badań nad epoką saską w początkowych latach panowania Augusta II i rolę, jaką nuncjatura pełniła w całokształcie ówczesnej sytuacji.